

Слов'янська частина букваря закінчується кириличним позначенням цифр. Сторінки 36–43 являють собою німецький буквар, що завершується таблицею множення на німецькій мові.

Загалом посібник для початкового навчання грамоті зазнає змін під впливом російських видань у зв'язку з політичною ситуацією: змінюються кількість матеріалів для читання, їх зміст та жанрові особливості; у підручнику, крім кириличного позначення цифр, з'являються арабські та римські, друкується таблиця множення; значно збільшується обсяг і поліпшується художньо-поліграфічне виконання.

1. Букварь для обучения юношества чтению въ Бердичевѣ, въ Типографіи Отцовъ Кармелѣтовъ Босыхъ. 1792 года. 2. Букварь для обучения юношества чтению по Россійски и по Польски. Въ Бердичевѣ, ивъ Типографіи Отцовъ Кармелѣтовъ Босыхъ. 1797 года. 3. Букварь или Начальное оученіе, хотящимъ оучитися книгъ писмены славенскими, напечатася во стой Кіево-Печерской Лауре. 1791 р. 4. Букварь или Начальное оученіе, хотящимъ оучитися книгъ писмены славенскими, напечатася въ Черниговской Типографіи Обітели стой Троицко-Ілїинской. 1765 р. 5. Букварь или Начальное оученіе хотящимъ оучитися книгъ писмены славено-сербскими напечатася въ Царствующимъ Градѣ Вієнѣ, въ Цесаро-Кралеvской Типографіи Їосифа Курцбека. 1777 р. 6. Ісвевич Я.Д. Приемники первопечатника. М., 1981. 7. Мечковская Н.Б. Общеобразовательный характер азбук и букварей в восточнославянской традиции XVI-XVII вв.: Сб. ст. Проблемы школьного учебника. Вып. 19. М., 1991. 8. Семчишин М. Тисяча років української культури: Історичний огляд культурного процесу. 2-е вид., фототипне. К., 1993.

УДК 766: 655.539

ГАЗЕТНИЙ ДИЗАЙН У ПЕРІОДИЧНІЙ ПРЕСІ КРИМУ ХІХ СТОЛІТТЯ

І.О. Кузнецова

Досліджується художнє оформлення періодичної преси кримського регіону в ХІХ ст. Відмічається цікавий зв'язок дизайну преси ХІХ ст. з дизайном сучасних газет Криму.

Исследуется художественное оформление периодической печати крымского региона в ХІХ в. Отмечается интересная связь дизайна печати ХІХ в. с дизайном современных газет Крыма.

У "Бібліографіи русской періодической печати" [2], зазначається, що у 1703 р. першими з'явилися в Москві "Вѣдомости о военныхъ и иныхъ дѣлахъ". У 1786 р. у Ярославлі побачив світ перший провінційний журнал "Уединенный пошехонецъ". У 1811 р. виходять "Казанськія извѣстія" як газета політико-навчально-літературна, а пізніше – газети в Астрахані й Харкові, за №4036 "Губернскія вѣдомости, высочайше утв. 27 окт. 1830 г.". Спочатку газета виходила в шести губерніях: Астраханській, Казанській, Київській, Нижегородській, Слободсько-Українській та Ярославській. За №10304 з'явився указ "О повсемѣстномъ изданіи губ. и обл. вѣдомостей съ 1837 года".

У 1838 р. за №418 вийшли "Таврическія губернскія вѣдомости". На рис. 1 подано перший варіант компоновки "Таврическіх губернскіх вѣдомостей" (1842 р.). Газету випускали у Сімферополі, спочатку щотижня, з 1866 р. двічі на тиждень, а з 1884 р. тричі, з 1889 р. знову щотижня. Перші два десятиліття формат газети був незмінним. Модульна сітка змінювалася тільки в метриці (рис. 2). У кінці ХІХ ст. формат паперу змінився (збільшився вдвоє). Квадратна форма була перетворена у вертикальну прямокутну, тобто наблизилася до сучасного оформлення великого формату [4]. Модульна сітка, залишаючи вертикальну компоновку, збільшилася від двох до п'яти стовпців. На рис. 3 зображено ту ж газету 1876 та 1890 років видання. Оскільки губернські відомості виходили як офіційний урядовий орган, то тематика публікацій була регламентована. Дозволялося друкувати урядові постанови, оголошення для загального відому, різні новини. Це впливало на вибір типу шрифту і декору.

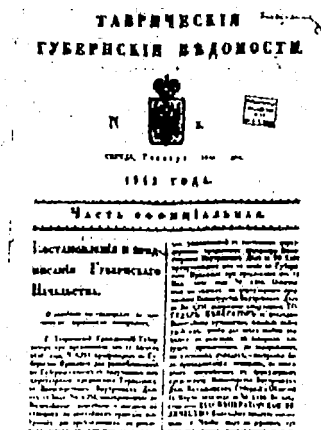

Рис.1. Перший варіант компоновки
"Таврических губернских ведомостей" (1842 р.)

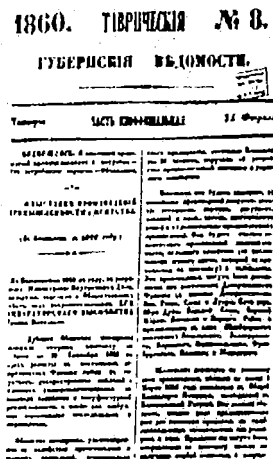
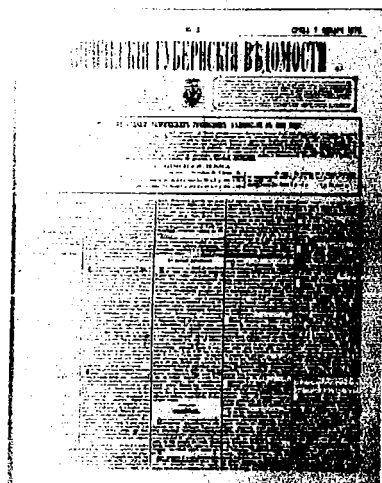
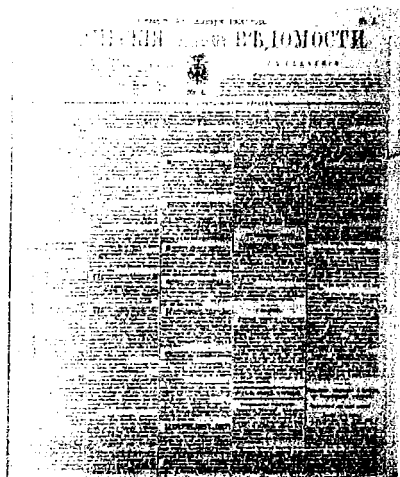

Рис.2. Несуттєві зміни компоновки
"Таврических губернских ведомостей" (1860 р.)

а)

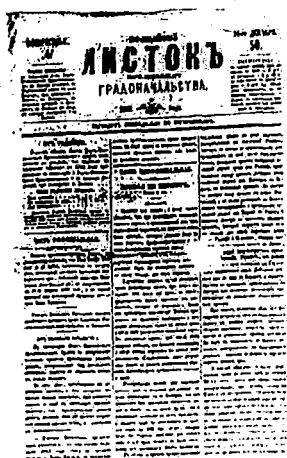

б)

Рис.3. Зміна в метриці без змін у суті модульної сітки "Таврических губернских ведомостей":
а – видання 1876 р.; б – видання 1890 р.

У 1858 р. виходять "Объявления Керчь – Еникальскаго градоначальства" (рис. 4), які в 1860 р. перетворилися на щотижневий "Полицейскій листокъ Керчь–Еникальскаго градоначальства". Формат листа наближений до "Таврических губернских ведомостей". Протягом сорока років газета змінюється як за форматом, так і за компоновкою. Але тому що газета менш адміністративна по суті, віддалена від центру Криму, то й вимоги до оформлення менш регламентовані. На першій половині більш пізніх номерів газети міститься багато оголошень, що надають газеті, крім основної вертикальної модульної сітки XIX ст., елементи горизонтальної розбивки, більш характерної для XX ст.

Перша національна періодична преса в Криму з'явилась у Феодосії. Це навчально-літературний і політичний журнал "Райдуга", що видавався при Вірменському Халібовському училищі російською, французькою та вірменською мовами.

а)

б)

Рис.4. Дизайн газети "Полицейскій листокъ Керчь-Еникальскаго градоначальства":
а – видання 1862 р.; б – видання 1887 р.

З 1869 р. у Сімферополі видаються "Таврическія епархіальныя вѣдомости" (спочатку двічі на місяць, з 1894 р. щотижня), яка з дизайнерської точки зору фактично є многосторінковою таблицею (рис. 5).

З 1874 р. виходить перший у Криму регіональний спеціалізований "Крымскій вѣстникъ садоводства и винодѣлія", журнал, що друкувався щомісяця Ялтинським товариством садоводів і виноробів, під редакцією М.Цабеля. На рис. 6 показані варіанти оформлення заголовного аркуша журналу. Разнопістрівість першого номера (до шести типів шрифтів на одному розвороті, на сторінках 2 та 3) змінюється з 1875 р. більш спокійним оформленням.

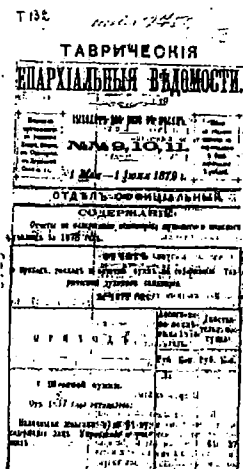
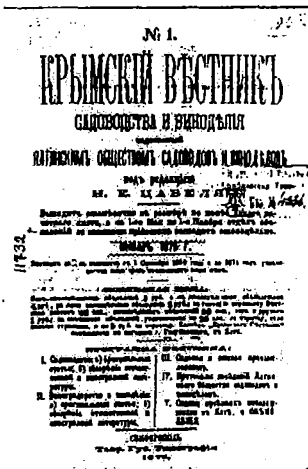

Рис.5. "Таврическія епархіальныя вѣдомости"

а)

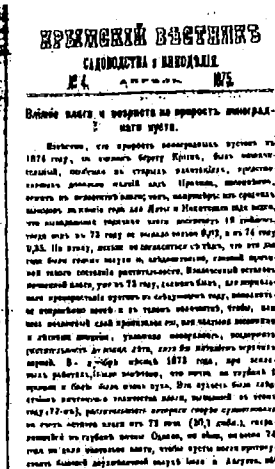
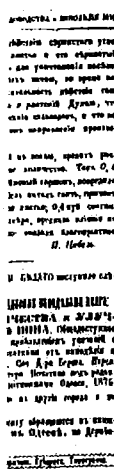

Рис.6. Варіанти дизайну першої сторінки журналу "Крымскій вѣстникъ садоводства и винодѣлія"

Загальна демократизація у суспільстві, особливо після скасування кріпацтва, активізує видавничу діяльність приватних власників. З 1875 р. виходить у світ "Крымскій листокъ", перейменований згодом у "Салгирь" (редактор-видавець М.Міхно). Як газета, що належить приватній особі, вона має менш статичний вигляд, варіюється ширина вертикальної смуги сітки горизонтальними членуваннями на першій сторінці за рахунок оголошень.

Рис. 7. Перша приватна газета Сімферополя (редактор-видавець М. Міхно)

З 1880 р. також у Сімферополі видається політично-літературна газета "Таврида" (видавець-редактор відомий караїмський просвітник І. Казас). Вертикальні стовпці модульної сітки на першій сторінці, здавалося б важкі для читання, діляться на дві частини горизонтальною лінійкою і двома статтями. Цим членуванням зроблена спроба наблизити ділення сітки до принципу "золотого перетину". У "Тавриде" порівняно з іншими газетами Криму кінця XIX ст. знаходимо надзвичайно багато різноманітних зі смаком виконаних ілюстрацій (сінокосарки, конкретні фасони взуття, конкретні роялі, конкретні типи критих фаєтонів і т.п.). Декор оголошень лаконічний. Деяка газетна реклама кінця XX ст. компоновкою повторює оригінальні знахідки рекламних оголошень "Тавриди". Так, наприклад, з перервою в 115 років севастопольська фірма "Семандр" друкує навесні 1996 р. у газетах кримського регіону оголошення з діагональним розташуванням частини тексту, аналогічно аптечній рекламі в "Тавриде" (№23, від 1.03.1881, с. 6). Реклама, видрукована "на боці" для привертання уваги читача, також повторюється в кримських газетах через 120 років після того.

З 1883 р. виходить газета "Переводчикъ литературы, отечественной и иностранной жизни и политики" російською і татарською мовами – щотижня в Бахчисараї, з 1886 р. у Сімферополі, з 1887 р. знову в Бахчисараї (видавець-редактор кримсько-татарський просвітник І. Гаспрінський). З 1914 р. друкувалася у Сімферополі під редакцією Х. Айвазова. Елементи оформлення газети наведені на рис. 8. За тридцять п'ять років видання дизайн газети зазнає значних змін у модульній сітці, використанні тексту, збільшенні декоративних елементів у зв'язку із загальним розвитком можливостей типографіки.

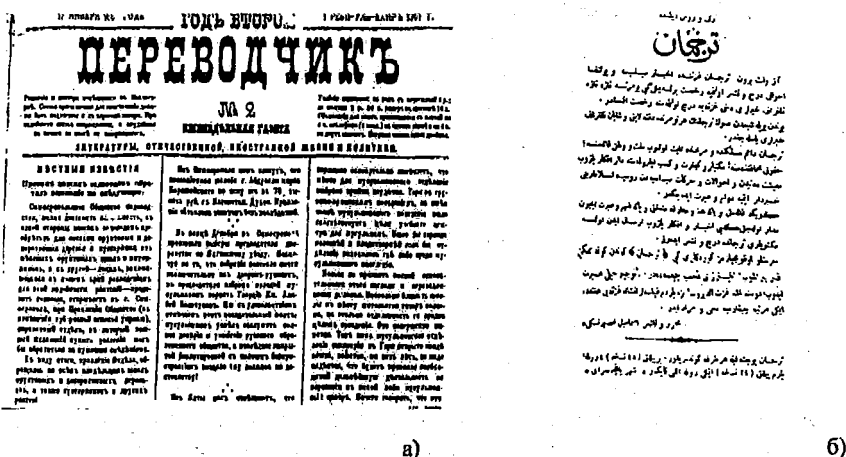
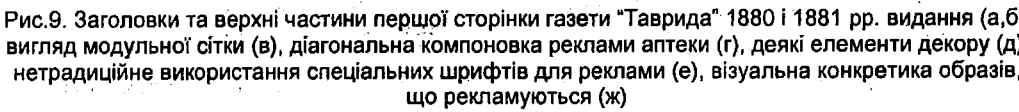

Рис. 8. Заголовок і верхня частина першої сторінки газети "Переводчикъ" російською мовою (а) та компоновка сторінки татарською мовою (б) перших років друку в Бахчисараї

Незалежно від національної приналежності в російськомовних варіантах газет часто використовуються ті самі елементи декору (наприклад, "перст указуючий" в "Тавриде", "Салгире" та "Переводчике" на рис. 10, а). Разом з тим, маючи поліграфічні можливості, редактори прагнуть урізноманітнювати декор (наприклад, різне зображення колісного пароплава в газетах Ялти та Бахчисарая на рис. 10, б).

Рис. 10. Використання одних і тих же (а) та різних (б) елементів декору в кримських газетах наприкінці XIX ст.

З 1882 р. з'являються майже щороку нові міські газети: "Севастопольскій справочный листокъ" (далі "Крымъ"), "Ялтинскій справочный листокъ", "Листокъ объявленій" – додаток до "Переводчика" (Сімферополь), "Извѣстія Таврической ученой архивной комисіи" (Сімферополь), "Крымскій вѣстникъ" (Севастополь) – одна з найпопулярніших і найбільших за обсягом газет, "Ялтинская справочная газета", "Русский сезонный листокъ" (Керчь).

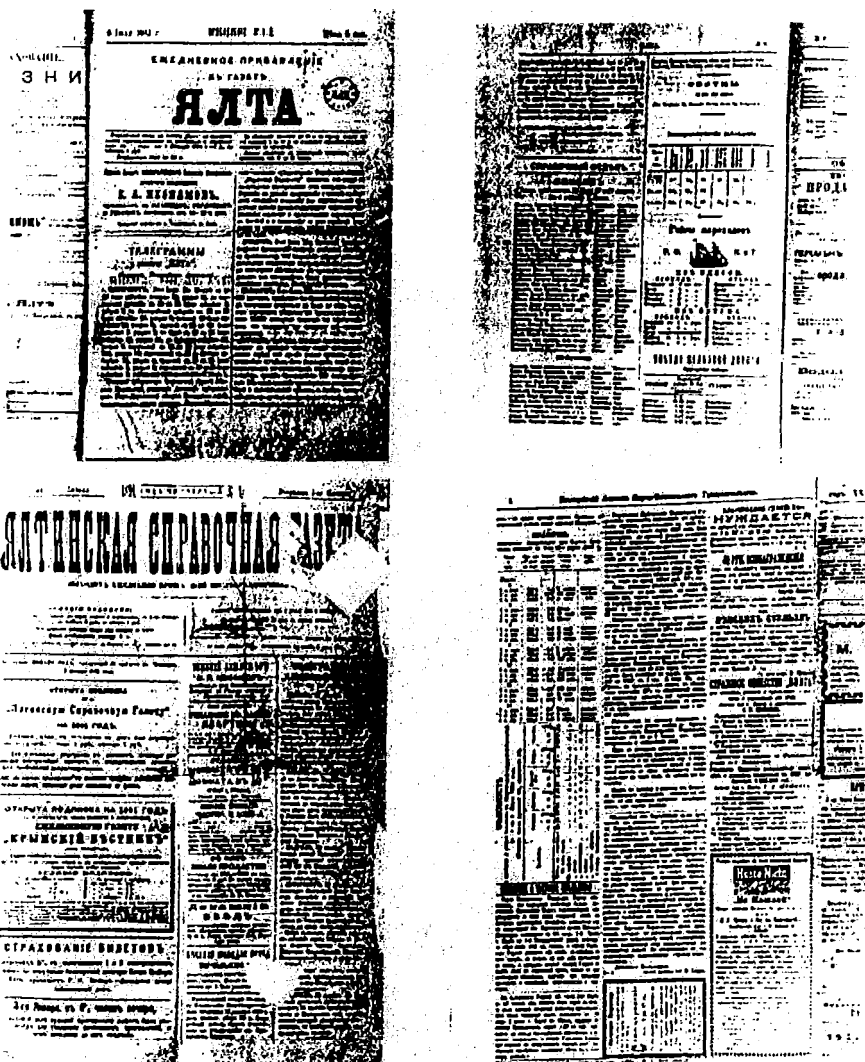

Рис. 11. Приклади форматів і модульної сітки ялтинських газет, виданих наприкінці XIX ст.

У 1890 р. в різних наукових центрах Криму було започатковано кілька наукових журналів: "Записи императорского Никитского сада" (Ялта), "Протоколы засѣданий Таврическаго медико-фармацевтического общества" (Сімферополь), "Протоколы засѣданий и труды Общества симферопольскихъ врачей". У 1893 р. вийшла в світ газета "Ялта", у 1898 р. з'явився "Крымский курьер"[2]. Політика в галузі періодичної преси уряду Олександра III поєднувала обмеження столичної преси і підтримку провінційної [3].

У той час, як деякі інші провінційні газети Російської імперії спеціалізувалися на друкуванні ілюстрацій (наприклад, "Маяк" в Одесі), сатири (Пінськ, Одеса) і дитячих видань (Одеса), кримські газети мали більш центристський та адміністративний вигляд.

З часу виходу першої кримської газети і до кінця XIX ст. відмічено такі елементи зміни дизайну:

- формат газет збільшився вдвічі;
- збільшилася кількість колонок;
- змінилися прийоми використання декоративних бордюрів, оголошення стали давати в рамках з різноманітних бордюрів;
- рекламні оголошення почали займати сусідні колонки, перетворюючись з вертикальних у горизонтальні;

використовувана на перших порах мінімальна кількість декору значно зросла і урізноманітнилася. Первинний газетний кримський декор за класифікацією Большакова [1] можна віднести до декору класицизму;

рекламні листки наприкінці XIX ст. у додатках до газет стали оформляти відповідно до зміни стилів у мистецтві – у стилі модерн;

якщо в 50–60-х роках єдиним графічним знаком можна було вважати герб, то наприкінці століття збільшилася кількість піктографічних зображень. У приватних газетах, хоч і нечасто, зустрічаються (відповідно до тексту реклами) або зображення гілок, або колісного пароплава, або канарок, що продаються.

Незмінними протягом 60 років залишились:

- горизонтальна компоновка заголовка, що обіймає всю ширину друкованої шпальти;
- вертикальне розташування модульної сітки статей;
- відмежування колонок тексту на відміну від газет XX ст. вертикальними лініями.

1. Большаков М.В. Декор и орнамент в книге. М., 1990. 2. Лисовский Н.М. Библиография русской периодической печати 1703–1900 гг. (Материалы для истории русской журналистики). Петроградъ: Типография Акц. Общ. Тип. Дѣла, 1915. 3. Мальгина М.Р. К вопросу об истории газетной периодики в Крыму в конце XIX–начале XX вв. // Известия Крымского республиканского музея. Симферополь: Крымский республ. краеведч. музей, 1993. №3. С.15–20. 4. Оформление периодических изданий / Под ред. Киселева А.П. М., 1988.

УДК 81'367.623:821161.2

ОСОБЛИВОСТІ УЖИВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ – НАЗВ КОЛЬОРІВ – У ПОЕЗІЇ ТОДОСЕЯ ОСЬМАЧКИ

Л.Й. Піскозуб

Висвітлюються особливості використання прикметників, що позначають кольори і відтінки, та їхні стилістичні якості.

Освещаются особенности использования имен прилагательных, обозначающих цвета и оттенки, и их стилистические качества.

Одному із самобутніх українських поетів Тодосеві Осьмачці, як і багатьом іншим українським письменникам, чий творчий шлях починався в часи несправджених сподівань 20–30 років нашої доби, довелося бути пізнаним і поцінованим через кілька десятиліть після смерті.